

Lapsen kuntoutumisessa erinomaisia käytäntöjä lapsen edun turvaamiseksi

Suomesta löytyy korkealaatuista lasten kuntoutuksen käytännön asiantuntijuutta. LOOK-hankkeen tulokset osoittavat, kuinka edistyksestä kuntoutusymmärrys lasten kuntoutuksen asiantuntijoiden kuvaamana on, kun tuloksia peilataan kansainväliseen kehittämissuuntaan sekä kansalliseen LAPE-ohjelmaan ja näkymiin siitä, mitä kuntoutuminen on parhaimmillaan. LOOK-hankkeen tulokset kuvaavat ammattilaisten ja perheiden ymmärrystä hyvästä kuntoutuskäytännöstä, jota tulee vahvistaa ja viedä eteenpäin. Kun kyseessä on ”alhaalta ylöspäin (bottom up)” toteutettu tutkimus eli käytännöstä rakennetaan käsitteellistä viitekehystä kehittämisen perustaksi, niin hyvä tulos kertoo erinomaisesta käytännöstä.

LOOK-hankkeen juhlaseminaarissa 7.8.2017 nostettiin esiin myös asiantuntijoiden käsityksiä lasten kuntoutuksen haasteista ja hyvän toteutuksen esteistä. Ajatus hyvästä käytännöstä ei vielä täysin toteudu, mikä johtuu muun muassa ympäristön asenteista ja lapsen kuntoutuksen yhteisen järjestämisen ja toteuttamisen vaikeuksista. Kuntoutuksen kehittämisessä olennaisen tärkeäksi osoittautui se, että ajattelutavat ovat lapsen etua turvaavia sekä lapsen osallistumista ja perheen ja ammattilaisten kumppanuuteen perustuvaa yhteistoimintaa painottavia. LOOK-hankkeessa vanhempien ja käytännön työssä toimivien ammattilaisten kehittämät Metkut-välineet ja Osallistumisen ekologinen arviointi auttavat näiden hyvien ajatusten viemisessä tulokselliseen toteutukseen.

Näyttöön perustuva sukellus lapsen kuntoutumismaailmaan

LOOK-hankkeessa kerättiin tietoa kuvailevan kirjallisuuskatsauksen, lasten kuntoutuksen ammattilaisten ja vanhempien ryhmähaastattelujen, vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta saavien lasten toiminnallisten haastattelujen sekä tulevaisuustyöpajan avulla. Tuloksissa kuvattiin, mitä lapsen toimijuutta ja osallistumista vahvistavia hyvä käytäntöjä on olemassa ja mitä tarvitaan tulevaisuudessa. Hanke keskittyi perheen kanssa yhdessä toteutettaviin moniammatillisiin käytäntöihin. Tulosten perusteella lapsiperheet ja ammattilaiset kehittivät ja testasivat lapsen etua turvaavia hyviä käytäntöjä. Uusia toimintatapoja ja välineitä kehitettiin neljä.

LOOK-hankkeen tulosten mukaan lapsen kuntoutuksen hyvät käytännöt ilmensivät syvällistä kuntoutusymmärrystä lapselle merkityksellisestä arjen toiminnasta ja sen keskeisistä elementeistä. Nämä ovat lapsen aktiivinen toimijuus, hänelle mielekäs toiminta ja yhteistoiminta. Tulosten perusteella lapsen kuntoutumisen tavoitteen asettamisen tulisi käynnistyä lapsen itsensä ilmaisemasta, hänelle tärkeästä asiasta. Tämän tunnistamiseksi hankkeessa kehitettiin uusi väline, lapsen *Metku-kirja*. Ammattilaiset ja perhe voivat hyödyntää kirjaa kuntoutumisen suunnittelussa. *Metku-muistio* puolestaan kehitettiin reflektiivisen asiantuntijuuden välineeksi. Se on muistilista, jonka avulla ammattilaiset pystyvät tarkastamaan ja kuvaamaan, miten lapselle merkityksellinen toiminta käytännössä mahdollistetaan.

Osallistumisen ekologinen arviointi -menetelmä kehitettiin arvioimaan, mitä muutosta tarvitaan lapsen, perheen ja ympäristön kannalta, jotta lapsen osallistumisen tavoite on mahdollista saavuttaa. Kyseessä on toimintaa ohjaava ja ennakoiva arviointi. Lapsen kuntoutustarpeen tunnistaminen, toimintakyvyn ja osallistumisen kuvaaminen ja arviointi sekä lapsen oman tavoitteen asettaminen tehdään yleensä kuntoutuskokouksissa, joissa vanhemmat ja ammattilaiset ovat läsnä. LOOK-hankkeessa todettiin, että kuntoutuskokoukset järjestetään lapsen edun mukaisiksi niin, että lapsi ja vanhemmat voivat valmistautua niihin ennalta ja lapsen osallistuminen kokoukseen mahdollistetaan. Tällaisen vastavuoroisen verkostokokouksen toteuttamiseksi hankkeessa tuotettiin *Metku-neuvottelun* toimintatapa.

LOOK-hankkeessa kehitettyjä neljää uutta toimintatapaa yhdistää kaksi asiaa, jotka ovat ennakointi ja *"lapsen maailmaan sukeltaminen"*. Ennakointiosaaminen tarkoittaa sitä, että lapsen kuntoutumisessa on käytössä toimintatapoja ja välineitä, joilla lapsi ja vanhemmat voivat valmistautua ennakolta kuntoutumisprosessin eri tilanteisiin ja vaiheisiin. Lapsen maailmaan sukeltaminen on sitä, että aikuiset toimivat lapsentahtisesti. Siinä kuntoutumisprosessissa hyödynnetään lapsen mielikuvitusta, tunteita ja kiinnostuksen kohteita, jolloin toiminnasta tulee lapselle merkityksellisempää. Metkut-välineet ja Osallistumisen ekologinen arviointi mahdollistavat lapsen ja ympäristön välistä muutosprosessia, lapsen kuntoutumista.

Tulokset ovat yhteneväisiä viimeaikaisten kansainvälisten tutkimusten kanssa. Drexelin yliopiston professorit Lisa Chiarello ja Robert Palisano ovat kehittäneet teoreettisen kuvauksen osallistumiseen perustuvasta terapiasta (Participation based therapy). Osallistumiseen perustuvan terapian keskeisiä peruseriaatteita ovat: tavoitteellisuus, ekologisuus, yhteistoiminnallisuus ja kumppanuus sekä perhekeskeisyys ja voimavara- ja lähtöisyys. Tulevaisuuden kansainvälisenä kehittämissä näkökulmana on reflektiivinen asiantuntijuus ja tulevan ennakointi.

Perusta yhteistoimijuuden rakentumiselle

Lapsen Metkut-välineet ja Osallistumisen ekologinen arviointi -menetelmä luovat pohjaa lapsen, vanhempien, lähihenkilöiden ja kuntoutuksen ammattilaisten väliselle yhteistoimijuudelle. Niissä lapsen oikeutta osallistua kuntoutukseensa ja lapsen etua punnitaan neuvotellen ja kumppaneina. Kumppanuiden ymmärretään olevan perheiden ja ammattilaisten välistä yhteistä päätöksentekoa ja vastuuta yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi. Edellytykset yhteiselle ymmärrykselle ja yhdessä tehtävälle toiminnalle lisääntyvät.

LOOK-hankkeen tulosten perusteella kuntoutuspalveluiden suunnittelun tulisi perustua perheen toimintakulttuuriin ja arjen tuntemiseen. Siten kuntoutussuunnitelman laadinta toteutuu parhaimmillaan lapsen kehitysympäristössä, osana lapsuusajan kasvatuksen ja oppimisen muita suunnitelmia. Suunnitelma on lasta ja perhettä varten ja heidän käyttöönsä, ei vain sellainen viranomaisten asiakirja, jonka tarkoituksena on anoa kuntoutuspalveluja. Lapsen kehityksen ja perheen arjen muuttuvien tilanteiden kannalta suunnitelman tulisi olla joustavasti päivittyvä, mikä edellyttää ainakin digitaalisten välineiden kehittämistä ja sellaista sote-uudistuksen myötä verkostoituvaa kuntoutusjärjestelmää, joka mahdollistaa sujuvan toimimisen eri tahojen yhdyspinoilla. Metkut-välineet vahvistavat lapsen mahdollisuuksia osallistua aktiivisena toimijana oman kuntoutuksensa suunnitteluun ja vaikuttaa sen toteutukseen.

Lasten kuntoutuksessa aikuisten muodostama lapsikäisyys sekä kasvatuksen ja kuntoutuksen järjestäminen ja toteuttaminen eri tahojen, ammattilaisten ja perheiden, yhteistyönä ovat ydinasioita, joita käsitellään ja kehitetään vuosikymmenestä toiseen. Näin kuuluu ollakin. Ne ovat äärimmäisen tärkeitä aiheita, jotka kestävät aikaa eivätkä tule täysin valmiiksi jatkuvan kehityksen matkassa.

LOOK-hankkeen tuloksena on konkreettisia toimintatapoja ja välineitä, jotka tukevat Maria Kaisa Aulan seminaarissa esittämiä LAPE-ohjelman visioita: yksi lapsi – yhteinen suunnitelma, eri tahojen ja toimintojen siltaaminen. Lasten kuntoutuksen kehittämi-

sessä, kuten lapsen kuntoutumisessakin, lapsen perheen ja ammattilaisten välinen kumppanuus ja sen tietoinen rakentaminen ovat avainasemassa. Muutosmyönteinen innovaatiokulttuuri käsittää lapsen kehittäjäkumppanina ja siten huomioi lapsen vaikuttamismahdollisuudet, leikkillisyyden ja oppimisen kehittämisessä.

LOOK-hankkeen tulokset osoittavat sen, kuinka edistyksellistä lasten kuntoutuksen käytännön toimijoiden ajattelutavat parhaimmillaan ovat, ja toisaalta sen, että nämä ajatukset eivät vielä käytännössä täysin toteudu. Metkut-välineet ja Osallistumisen ekologinen arviointi -menetelmä ovat konkreettisia sekä perheiden että moniammatillisen yhteistoinnin välineitä, joiden avulla hyvistä ajatuksista voidaan tehdä tuloksellista toimintaa. Voimme olla ylpeitä 100-vuotiaan Suomen lasten kuntoutuksen asiantuntijuudesta käytännön työssä.

Metropolian puolesta lämmin kiitos kehittäjäkumppaneille: Kela, Lastensuojelun Keskusliitto, Fysios Resiina, Terapiatalo Tonus, Lasten Terapiakeskus Terapeija sekä lukuisat muut kumppanit, erityisesti lapset perheineen.

Hankkeen kehittäjäryhmältä lisätietoja:
Salla Sipari, projektipäällikkö, FT, yliopettaja, Metropolia Ammattikorkeakoulu, salla.sipari@metropolia.fi

Nea Vänskä, projektityöntekijä, TtM, lehtori, Metropolia Ammattikorkeakoulu, nea.vanska@metropolia.fi

Kirsi Pollari, projektityöntekijä, OTM, TtM, YTM, erityisasiantuntija, Lastensuojelun Keskusliitto, kirsi.pollari@lskl.fi

Tutustu tarkemmin LOOK-hankkeeseen ja tuloksiin:

<http://look.metropolia.fi/>

<http://metropolia.e-julkaisu.com/lapsen-metkut>

<http://hdl.handle.net/10138/220550>

<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/161355>

<https://connect.funet.fi/p45xwdbk2dr/> (juhlaseminaarin videotallointi)

Erityistä tukea tarvitsevien nuorten työllistymisen tukeminen

Tutkittua tietoa työvoimapolitiikan vaikutuksista työllistymisessä tukea tarvitseviin tai osatyökykyisiin nuoriin on olemassa vasta vähän, ja soveltuvista tukimalleista tarvitaan edelleen tutkimusta. Ratkaisuja osatyökykyisten parempaan työllistämiseen etsitään esimerkiksi STM:n johtamassa Osatyökykyisille tie työelämään (OTE) -kärkihankkeessa, jonka yksi osahanke on Validia Ammattiopiston hallinnoima *Fokus – opinnoista tuetusti työelämään*. Tässä hankkeessa Kuntoutussäätiö kokosi aiheeseen liittyviä aiempia tutkimuksia ja selvityksiä kirjallisuushaun avulla.

Tehdyn kirjallisuuskatsauksen mukaan ammatillisissa erityisoppilaitoksissa on kehitetty hyviä menetelmiä ja malleja opiskelijoiden työllistymisen tukemiseksi. Näistä menetelmistä voisivat hyötyä myös muiden ammatillisten oppilaitosten erityistä tukea tar-

vitsevat opiskelijat. Huomiota on kiinnitetty varsinkin opiskelija- ja koulutuslinjojen valintaan, tutkinnon suorittamisen aikaisiin työllistymistä edistäviin toimiin, työnantajayhteistyön ja työhönsijoittumispalveluiden kehittämiseen sekä tuettuun siirtymiseen kohti työelämää. Kuitenkin jokaisen opiskelijan tausta, ammatillinen osaaminen, elämäntilanne ja työhön kohdistuvat toiveet ovat omanlaisiaan. Sen vuoksi ehkä keskeisin työllistymistä edistävä tekijä on, että ammattihenkilö tukee työllistymisprosessissa erityistä tukea tarvitsevaa nuorta kokonaisvaltaisesti nuoren omia toiveita kuunnellen.

Kaiken kaikkiaan vastavalmistuneiden työllistyminen on heikentynyt viime vuosien aikana huomattavasti. Kun työllisyystilanne on heikko, työllistymisessä tukea tarvitsevat ovat erityisen haavoittuvassa työmarkkina-

asemassa kilpaillessaan samoista työpaikoista ilman tukea pärjäävien hakijoiden kanssa. Työnteko tuo yksilön elämään usein arvoa, onnistumisia sekä henkistä ja taloudellista hyvinvointia. Oikeus tehdä työtä kuuluu jokaisen yksilön perusoikeuksiin. On tärkeää saada jokainen, myös työllistymisessä tukea tarvitseva tai osatyökykyinen nuori, työn piiriin. Osatyökykyisten henkilöiden hyödyntämättömään potentiaaliin työmarkkinoilla on etenkin viime vuosina herätty, kun väestön ikärakenteen muutos ja työelämässä olevien määrän lasku kasvattavat myös valtiontaloudellista painetta.

Hankalasti työllistyvien työhön pääsyä voidaan edistää työvoimapolitiittisilla toimilla, kuten työharjoittelun, oppisopimuksen tai työkokeilun keinoin. Työvoimapolitiittiset toimet eivät aina vaikeasti työllistyvien kohdalla johda työllistymiseen, vaan haasteena usein on, että henkilö siirtyy välityömarkkinoiden sisällä työvoimapolitiittisesta toimenpiteestä toiseen. Pysyvä välityömarkkinoille jääminen on monessa tapauksessa yksilön kannalta ongelmallista. Vaihtoehtona työvoimapolitiittisille toimille voivat olla tuetun työllistymisen ratkaisut. Tuettuna työn periaatteissa henkilölle pyritään löytämään ensin sopiva palkallinen työ, minkä jälkeen työnkuvaa mukautetaan tekijälle sopivaksi sen sijaan, että ainoana toimenpiteenä tekijä koulutetaan mahdollisimman pitkälle työhön sopivaksi. Työpaikoilla on mahdollista muotoilla työtä paremmin sopivaksi työntekijälle, myös erityistä tukea tarvitsevalle. Teknologisen kehityksen muutoksessa digi- ja teknologiset keinot ovat yhtenä tärkeänä työkaluna tukemassa työsuoritusta.

Työhönvalmennus on osoittautunut tehokkaaksi tavaksi tukea erityisoppilaitosten opiskelijoiden työllistymistä. Työhönvalmentaja voi antaa tukea sekä työnantajalle että työntekijälle työkokeilun aikana esimerkiksi etsimällä ja räätälöimällä sopivia työtehtäviä, kartoittamalla työolojen järjestelytarpeita ja avustamalla palkan ja sosiaalietuuksien yhteensovittamisessa. Samalla työhönvalmentaja voi muodostaa kokonaiskasityksen erityistä tukea tarvitsevan työllistymiseen liittyvistä toiveista ja erityistarpeista sekä antaa

yksilöllistä tukea työllistymisprosessissa.

On todennäköistä, että tarve mukautuvalle työelämälle tulee jatkumaan tulevina vuosina ja yhteen tiettyyn työnkuvaan kouluttautuminen tulee yhä vaikeammaksi. Nykyisistä ammateista huomattavan osan on ajateltu korvaantuvan teknologisen kehityksen edetessä, ja tämän trendin on nähty keskittyvän etenkin matalapalkkaiseen työnkuviin ja rutiinimaisiin työtehtäviin. Työmarkkinoilla on tarjolla yhä vähemmän rutiinimaista suorittavaa työtä, johon ei tarvittaisi erityistä koulutusta. Samalla työntekijöiltä vaaditaan jatkuvaa mukautumis- ja oppimiskykyä muuttuvassa työympäristössä. Työllistymisen kannalta onkin tärkeää, että tarjotaan koulutusta aloille, joilla on tulevaisuudessakin työpaikkoja. Työllistymistä voidaan edistää koulutuksella sekä sillä, että jo opiskelujen aikana työkokemusta ja taitoja kerrytetään mahdollisimman paljon esimerkiksi työharjoittelujen ja työssäoppimiskasojen avulla.

Suomessa suurin osa työnantajista suhtautuu periaatteessa myönteisesti osatyökykyisen rekrytointiin. Sinänsä myönteinen suhtautuminen ei kuitenkaan välttämättä näy erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden työllistämisesä. Edelleen siis riittää työskarkaa työnantajien tietoisuuden kasvattamisessa. Työnantajat tarvitsevat tietoa siitä, mitä erityistä tukea tarvitsevan nuoren työllistäminen käytännössä tarkoittaa. Yksi potentiaalinen kohderyhmä työnantajien keskuudessa ovat isojen yritysten ohella pienet ja keskiuuret yritykset, joihin suurin osa uusista työpaikoista on viime vuosina syntynyt. Näin ollen työllistymisen tukikeinoista tulisi tiedottaa laajemmin yrityksille, jotka ovat keskeisessä osassa tulevaisuuden työpaikkojen tarjoamisessa ja luomisessa.

Kirjoittajat:

Kati Peltonen, psykologitutkija

Minna Parkkila, psykologitutkija

Erja Poutiainen, johtava tutkija

Kuntoutussäätiö, Fokus-hanke

Kuntoutusakatemiassa keskusteltiin nuorten aikuisten oppimisvaikeuksien ja mielenterveyspulmien tunnistamisesta ja tukemisesta

Tämänvuotinen Kuntoutusakatemia järjestettiin 20.9. Helsingissä Meeting Park Forumissa teemalla ”Miten tukea nuoria ja aikuisia oppimisen ollessa vaikeaa?”. Puhujina oli joukko aikuisten oppimisvaikeuksien ja mielenterveyspulmien psykologi- ja neuropsykologiasiantuntijoita Niilo Mäki Instituutista ja Kuntoutussäätiöstä.

Esityksiä yhdistäviä teemoja olivat oppimisvaikeuksien ja mielenterveysongelmien ilmeneminen nuoruudessa ja aikuisuudessa, niiden vaikutukset elämäntilanteeseen sekä tunnistamisen ja tukemisen keinot. Päivän aikana esiteltiin kaksi uutta seulontakyselyä näiden pulmien tunnistamiseen ja kaksi interventiota nuorten aikuisten opiskelu- ja työkyvyn kohentamiseksi.

Oppimisvaikeudet vaikuttavat aikuisen elämäntilanteeseen

Tohtoriopiskelija Anna-Kaija Eloranta kertoi Niilo Mäki Instituutin (NMI) seurantatutkimuksesta, jossa tarkastellaan lapsuudessaan oppimisvaikeusdiagnoosin saaneiden 20–40-vuotiaiden aikuisten elämäntilanteita. Aiemman tutkimustiedon pohjalta Eloranta totesi oppimisvaikeuksien olevan luonteeltaan pysyviä ja vaikuttavan useimmiten edelleen aikuisuudessa. Ne ovat yhteydessä muun muassa työllistymisen, akateemisen itsetunnon ja mielenterveyden vaikeuksiin. Toisaalta on tunnistettu useita resilienssitekijöitä, jotka edesauttavat elämässä menestymistä oppimisvaikeuksista huolimatta.

Myös NMI:n tutkimusaineistossa oppimisvaikeudet, erityisesti matematiikan oppimisvaikeus, olivat yhteydessä aikuisuuden matalaan koulutustasoon, pitkäaikaistyöttömyyteen ja mielenterveysongelmiin. Lukivaikeuden osalta oli aikuisiässä erotettavissa luku-sujuvuuskriteerillä lieventyneen ja pysyväksi jääneen lukivaikeuden ryhmät. Lukivaikeuden pysyvyys korosti työttömyyden ja psyykkisten vaikeuksien riskiä merkittävästi. Mielenkiin-

toisesti kokemus lapsuudessa saadusta ympäristön tuesta oli yhteydessä lukivaikeuden lieventymiseen ja myönteiseen elämäntilanteeseen.

Uudet kyselyt tunnistavat oppimisen ja mielenterveyden pulmia

Kuntoutussäätiön johtava tutkija Erja Poutiainen kertoi *NUTTU – Nuoret tuella työelämään* -hankkeesta ammattilaisten käyttöön kehitettyä KOMO-kyselyä oppimisen ja mielenterveyden pulmien seulomiseen ja puheeksiottamiseen. Kysely kehitettiin 16–35-vuotiaiden, pääosin työttömien nuorten keskuudessa, ja se koostuu useiden eri oppimisen ja mielen hyvinvoinnin osa-alueiden väittämistä. Kyselyn reliabiliteetti ja validiteetti on todettu hyviksi. Oppimisvaikeusväittämät korreloivat neuropsykologisen tutkimuksen tuloksiin ja mielenterveysväittämät eri psyykkisen hyvinvoinnin mittareihin.

Terveyspsykologian erikoispsykologi Mila Gustavsson-Lilius Kuntoutussäätiöstä esitteli HELMI-hankkeessa kehitettävän POINT-arviointimenetelmän erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden ohjauksen välineeksi. Menetelmää kehitetään yhteistyössä ammatillisten oppilaitosten kanssa opintojen keskeyttämisriskin ja etenemistä edistävien tekijöiden tunnistamiseen, ja sen taustalla on tieto erityistä tukea tarvitsevien nuorten korostuneesta opintojen keskeyttämisestä ja syrjäytymisestä. Kysely kattaa opiskeluun ja mielialaan liittyvien kysymysten lisäksi arjen sujumisen, sosiaalisten suhteiden, pystyvyysodotusten ja itsetunnon teemat. Sekä KOMO- että POINT-kyselyitä on tarpeen täydentää keskustelulla, ja vaikeuksia kokeva nuori on ohjattava tarvitsemansa tuen piiriin. Vaikeuksista keskusteltaessa on huomioitava myös nuoren vahvuudet.

Yksilö- ja ryhmäinterventiot opiskelu- ja työkyvyn tukena

Neuropsykologian erikoispsykologi Tuula Mentula kertoi Kuntoutussäätiön NUTTU-

hankkeen opiskelu- ja työelämävalmiuksia kohentavista asiantuntijaohjatuista vertaisryhmistä. Ryhmiin valittiin 16–25-vuotiaita nuoria, joilla oli subjektiivisia oppimisen ja mielenterveyden vaikeuksia. Ryhmät kokoon-tuivat viikoittain 10–15 kertaa. Ne olivat kes-kustelupainotteisia ja pohjautuivat kuntou-tukselliseen ryhmäprosessiin. Ryhmien ylei-siä tavoitteita olivat itsetunnon ja itsetun-temuksen vahvistuminen, mielenterveyteen keskittyvissä ryhmissä myös yksinäisyyden lievittyminen. Lyhyehkössäkin interventiossa nuoret saivat merkityksellistä vertaistukea ja tulivat tietoisiksi omista vaikeuksistaan ja vahvuuksistaan ja keinoista oppimisen hel-pottamiseksi.

Nuorilla, jotka kokivat sekä oppimisen et-tä mielenterveyden pulmia, oli vähiten toi-sen asteen tutkintoja ja eniten keskeytyneitä koulutuksia. Oppimisvaikeuksien yhdistymi-nen mielenterveyden ongelmiin vaikuttaa siis aiheuttavan erityisen haavoittuvuuden, joka olisi tärkeää tunnistaa. Mentula totesi oppi-misvaikeuksien voivan peittyä mielenterveys-pulmien alle. Hälyttävästi ainoastaan puolella oppimisvaikeuksia kokeneista vaikeuksia oli aiemmin selvitetty, mikä on linjassa esimer-kiksi Opi oppimaan -hankkeen havaintojen kanssa.

Kuntoutussäätiön neuropsykologian eri-koispsykologi Johanna Nukari kertoi vuosi-na 2012–2017 toteutetusta nuorten aikuis-ten (18–35 v.) lukivaikeuden neuropsykologi-sen kuntoutuksen vaikuttavuustutkimuksesta. Hankkeeseen osallistuneet saivat satunnaiste-tusti joko yksilö- tai ryhmäkuntoutusta, joka koostui 12 tapaamiskerrasta ja noudatti pää-osin yhtenäistä runkoa. Myös tämä kuntoutus oli keskustelupainotteista ja tähtäsi metakog-nition ja kompensatiokeinojen vahvistumi-seen ja soveltuvien apuvälineiden käyttöön-ottoon. Oppimispäiväkirjojen avulla tuettiin oivalluksien ja strategioiden siirtymistä käy-täntöön.

Alustavien tulosten mukaan suoritusop-timismi, prosessointinopeus ja tarkkaavuus näyttäsivät kohenevan kuntoutuksessa. Li-säksi ryhmäkuntoutuksessa sosiaalinen pes-simismi näyttäisi vähenevän. Kuntoutujat ko-

kivat hyötynensä lukuisista kuntoutuksen si-sällöistä. Kuten NUTTU-hankkeessakin, neu-ropsykologinen tutkimus oppimisvaikeuden selvittämiseksi koettiin erityisen hyödylliseksi. Nukari pohti, että ihanteellinen lukikuntoutus voisi sisältää sekä yksilö- että ryhmäkuntou-tusmenetelmiä.

Lopuksi Nukari esitteli uudistunutta Oppi-misvaikeus.fi-sivustoa. Sivustolla muun mu-assa tiedotetaan ajankohtaisista oppimisvai-keusteemaan liittyvistä hankkeista ja tarjo-taan mahdollisuus kysyä nimettömänä oppi-misvaikeuksista neuropsykologilta sekä tulos-taa työkirja itsenäisen harjoittelun tueksi. Si-vuston toivotaan pystyvän laajentumaan tu-levaisuudessa esimerkiksi verkkomuotoiseen keskusteluun.

Kuntoutusakatemian annin perusteella voidaan todeta, että pohdittaessa ratkaisuja nuorten työttömyyteen on ensiarvoisen tärke-ää huomioida syrjäytymiskehityksen taustal-la mahdollisesti vaikuttavat oppimisvaikeudet ja mielenterveyspulmat. Valitettavasti nämä ovat usein alitunnistettuja ja -tuettuja, ja ai-kuisten oppimisvaikeuksien tukipalvelut ovat riittämättömiä. Rohkaisevaa on, että oppimis-vaikeuksien ja mielenterveyspulmien tunnis-tamiseen on saatavilla yhä enemmän keinoja. Lisäksi haitan lievittäminen aikuisiällä näyt-tää olevan hyödyllistä ja mahdollista kohtuul-lisin resurssein.

KOMO-kysely ohjeistuksineen saatavilla osoitteesta: www.kuntoutussaatio.fi/nuttu
Uudistunut Oppimisvaikeus-sivusto: www.op-pimisvaikeus.fi

Teksti:

Laura Sarkki
neuropsykologian erikoispsykologi
Kuntoutussäätiö/NUTTU-hanke

Osatyökykyisten työllistymisen uudet keinot esillä RIFIn kansainvälisessä seminaarissa Helsingissä

Rifi ry (Rehabilitation International Finnish Committee) on kuntoutuksen kansainväliseen yhteistyöhön erikoistunut järjestö. Se edistää kuntoutusta, kuntoutuksen tutkimusta ja kuntoutusalan yhteistyötä toimimalla linkkinä toimijoiden välillä Suomessa ja kansainvälisesti. Rifi on New Yorkissa kotipaikkaansa pitävän kansainvälisen Rehabilitation International -järjestön jäsen.

Rifi järjestää tilaisuuksia kuntoutustoimintaa ja sen kehittämistä koskevaa keskustelua varten. Syyskuussa 2017 järjestettyyn seminaariin "Rehabilitation and Inclusive Working Life Policies" oli kutsuttu korkeatasoinen kansainvälisistä kuntoutuksen asiantuntijoista koostuva puhujajoukko. Seminaariesitykset kuvasivat kuntoutuksen ja osatyökykyisten työllistämistä koskevien uudistusten toimeenpanoa Saksasta, Belgiasta, Isosta-Britanniasta ja Suomesta. Seminaarin puheenvuorot olivat erityisen ajankohtaisia Suomen kuntoutusjärjestelmän kokonaisuudistuksen lähestyessä.

Saksan sosiaalivakuutusjärjestelmän asiantuntija Friedrich Mehrhoff piti esityksen työhönpaluuta tukevista lainsäädännöllisistä muutoksista ja kansallisista toimintaohjelmista. Saksassa on viime vuosikymmenenä panostettu ennaltaehkäisevään työkykypolitiikkaan. Kolme esimerkkiä viimeaikaisista uudistuksista kuvaa ennaltaehkäisevää käännettä. Sosiaaliturvasta vastaavilla toimijoilla on vuodesta 2015 lähtien ollut lakisääteinen velvollisuus yhteistoimintaan työkyvyttömyyden ennaltaehkäisyssä. Eläkevakuutus on taas vuodesta 2017 lähtien ollut veloitettu tunnistamaan henkilöt, joilla on riski siirtyä ennen aikaisesti eläkkeelle. Vuoden 2018 alusta kuntoutuslaki uudistetaan nimeään myöten: siitä tulee osallistumislaki (code of participation). Mehrhoffin mukaan kokonaisvaltainen lähestymistapa, yksilön osallistumisen tukeminen ja case management kiteyttävät onnistumisen työhönpaluun tukemisessa.

François Perl kertoi Belgian kokemuksista työkyvyttömyyseläkelaitoksen johtajan nä-

kökulmasta. Perl kuvasi muutosta työkyvyttömyyseläkejärjestelmässä paradigman muutokseksi, jossa kuntoutus on ensisijalla rahallisiin etuuksiin nähden. Toimenpiteisiin ryhtyminen on ollut välttämätöntä, sillä erityisesti mielenterveyden häiriöihin ja tuki- ja liikuntaelsairauksiin perustuvat työkyvyttömyysjaksot ovat yleistyneet viime vuosina. Yksilöllinen työhönpaluusuunnitelma laaditaan kaksi kuukautta ensimmäisen sairauslomapäivän jälkeen. Velvoittavassa suunnitelmassa sovitaan joko kuntoutukseen ohjaamisesta tai tutun työhönpaluun toimenpiteistä. Työhönpaluuta tuetaan työn määrän vähittäisellä kasvattamisella, osa-aikatyön mahdollisuudella, työn mukauttamisella ja palkkatuella. Belgiassa on myös panostettu sidosryhmien kouluttamiseen työkykyjohtamisen käsitteen ja mallin osalta. Belgiassa on myös käynnistetty laaja tutkimus IPS-mallin mukaisesta tuetusta työllistymisestä.

Roy O'Shaughnessy ja Gemma Hope kertoivat kokemuksistaan Isossa-Britanniassa yleistyneestä tulosperusteisesta palveluiden rahoituksesta kolmannen sektorin toimijan näkökulmasta. Tarkastelun kohteena oli, kuinka "markkinaehtoinen" malli toimii osatyökykyisten henkilöiden työllistämisen yhteydessä. Isossa-Britanniassa on käytössä useita tulosperusteisia rahoitusmalleja, joista osassa palveluntuottajan saama rahoitus on kokonaisuudessaan sidottu asiakkaiden työllistymistuloksiin. Tulospalkkio määräytyy asiakkaan tilanteen haastavuuden mukaan. Kokemukset tulosperusteisesta rahoitusmallista ovat olleet palveluntuottajan näkökulmasta pääosin myönteisiä. Päällimmäinen myönteinen kokemus on asiakaslähtöisyyden lisääntyminen. Rahoitusmalli oli mahdollistanut sen, että asiakkaita voidaan palvella paremmin palvelutarpeen mukaan "yhden luukun periaatteen" mukaisesti. Ulkopuolisen arvioinnin mukaan sekä toiminnan tuloksellisuus että työntekijöiden ja asiakkaiden tyytyväisyys ovat parantuneet tulosperusteisen rahoitusmallin mahdollistamien palveluiden myötä. Rahoitusmallin

haittapuoleksi mainittiin, että erityisesti yksityisen sektorin toimijoille on syntynyt kannustimia asiakkaiden valikointiin siten, että vaikeimmassa asemassa olevat eivät aina tule palveluksi tasavertaisesti muiden kanssa.

Yhteenvetona seminaarin esityksistä voidaan todeta, että eri maissa toteutettujen uudistusten tavoitteet ovat lähtökohdiltaan samankaltaisia. Kaikissa maissa korostetaan varhaisen puuttumisen ja aktiivisten työhön-paluuta tukevien toimenpiteiden merkitystä. Vaikka esitellyt uudistukset eroavat toisistaan, esitykset osoittivat, että muiden maiden kokemuksista on runsaasti hyötyä uudistaessamme

omaa kuntoutusjärjestelmäämme. Seminaarin tallenne on katsottavissa osoitteessa <http://videonet.fi/web/kela/20170920/>. Tallenne sisältää yllä mainitut puheenvuorot sekä Rifin puheenjohtajan Pauliina Lampisen, Kelan pääjohtajan Elli Aaltosen, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön ylitarkastajan Hanna Nyforsin sekä brittiläisen Ixion Holdingsin John Danversin puheenvuorot.

Teksti:
Jaakko Harkko
tutkija, Kuntoutussäätiö
RIFI ry:n kansallinen sihteeri

Kuntoutuksen uudistamiskomitea jätti ehdotuksensa – toteutuuko kuntoutujan oikeus kuntoutukseen?

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö asetti syyskuussa 2016 komitean valmistelemaan kuntoutusjärjestelmän kokonaisuudistusta. Kuntoutuksen uudistamiskomitea luovutti raporttinsa sosiaali- ja terveystieteiden ministeri Pirkko Mattilalle ja perhe- ja peruspalveluministeri Annika Saarikolle torstaina 9. marraskuuta 2017.

Komiteassa oli laaja edustus ministeriöistä, kuntoutuksen vastuutahoista, työmarkkinajärjestöistä, tutkimuslaitoksista, hallituspuolueista ja kansalaisjärjestöistä. Komitean puheenjohtajana toimi Merimieseläkekassan toimitusjohtaja Kari Välimäki. Komitean työn lähtökohdista olivat asiakaslähtöisyys, kuntoutujan palveluprosessin saumattomuus sekä kuntoutuksen toteutuminen siten, että kuntoutuja selviytyy omassa arjessaan. Kuntoutuksen uudistamiskomitean työnä oli tehdä ehdotukset uudistetuksi kuntoutusjärjestelmäksi sekä vaadittavista säädösmuutoksista. Työn tavoitteena on yhdenvertainen, kustannustehokas ja ohjattava järjestelmä, jolla vahvistetaan kuntoutujaa pärjäämään omissa toimintaympäristöissään.

Komitean työskentelyä on raamittanut sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakennemuutos (sote), maakuntauudistus sekä kasvupalvelu-uudistus, jotka tulevat muuttamaan

perinpohjaisesti palvelujärjestelmämme rakenteita, toimintamalleja ja eri toimijoiden välistä yhteistyötä. Kuten komitea loppuraportissa itsekin toteaa, kuntoutuksen järjestämistä ei voida erottaa muusta palvelujen kehittämisestä, ja monien komitean esitysten toimeenpano jääkin riippumaan siitä, miten muissa uudistuksissa edetään.

Nykyiset sote- ehdotukset korostavat maakuntien itsehallintoa, eli tarkoittaako tämä kuntoutuksen kannalta sitä, että meillä tulisi olemaan 18 erilaista kuntoutuksen toteutusmallia? Toisaalta voi myös käydä niin, että uudistus joudutaan rakentamaan kokonaan uudelta pohjalta. Kuntoutuksen kokonaisuudistus onkin lähikuukausina poliittisen keskustelun ympäröimänä ja esitys on myös lähetetty laajalle lausuntokierrokselle.

Kuntoutuksen nykytila Suomessa

Suomessa kuntoutus on muiden pohjoismaiden tapaan integroitu osaksi asiakkaan hyvinvointipalvelujen kokonaisuutta, mikä nojaa vahvasti kansalaisten yhdenvertaisuuden periaatteeseen. Kuntoutus on siis osa hyvinvointipalvelujärjestelmää. Ratkaisulla on perustelua, mutta toisaalta sen myötä kuntoutuksesta on tullut monimutkainen kokonaisuus,

ja sitä on vaikea hahmottaa omana palvelukokonaisuutenaan.

Kuntoutuksen uudistamista pohtinut komitea arvioi, että suomalainen kuntoutusjärjestelmä toimii monissa tilanteissa hyvin, mutta kuntoutusprosessien hajanaisuus aiheuttaa ongelmia. Kuntoutujat eivät saa tarvitsemiaan kuntoutuspalveluja oikea-aikaisesti ja yhdenvertaisesti. Kuntoutujilla ei myöskään ole riittävästi tietoa palvelujen saatavuudesta.

Nykyinen kuntoutuslainsäädäntö koostuu useista eri aikoina säädetyistä palvelu- ja vakuutusjärjestelmien laeista. Kuntoutusjärjestelmän pohja luotiin 1940-luvulla invalidihuoltolain myötä. Vuosikymmenien aikana järjestelmästä on muodostunut hajanainen kokonaisuus, jossa eri toimijoilla saattaa olla päällekkäisiä tehtäviä. Viimeisin kuntoutusta koskevan lainsäädännön kokonaisuudistus toteutettiin vuonna 1991, jossa korostettiin ammatillisen kuntoutuksen merkitystä. Viime vuosikymmenellä työeläkekuntoutus tuli lakisääteiseksi. Tällä vuosikymmenellä tehtyjen lakiuudistusten avulla on mm. kehitetty ja tehostettu kuntoutuksen eri toimijoiden palveluja ja varhennettu kuntoutukseen pääsyä, mutta samalla eri toimijoiden välinen tehtävänjako on tullut entistä epäselvemmäksi.

Millaisia uudistuksia komitea esittää?

Komitean loppuraportissa on yhteensä 55 erilaista kehittämisehdotusta kuntoutuksen kokonaisuuden uudistamiseksi. Niistä valtaosa koskee kuntoutusprosessia (30 ehdotusta) ja kuntoutuksen järjestämistä (17 ehdotusta). Näiden lisäksi komitea on tehnyt kahdeksan ehdotusta, jotka koskevat muun muassa kuntoutukseen liittyviä tietojärjestelmiä, koulutusta, tutkimusta ja kehittämistä. Komitea on ehdotuksissaan yksimielinen.

Kuntoutusprosessia koskevia ehdotuksia ovat mm. kuntoutuksen yleinen toimintamalli, kuntoutuksen suunnittelu osana palvelujärjestelmän asiakassuunnitelmaa, vastuullisen asiakasohjauksen malli sekä kuntoutuksen tavoitteellisuus, seuranta ja arviointi. Komitean mielestä palvelujärjestelmässä tulee parantaa erityisesti kuntoutumisen prosesseja sekä ikääntyneiden ja työttömien mahdollisuuksia

kuntoutukseen. Tarkennettuja ehdotuksia esitetään lasten, nuorten, työikäisten ja ikääntyneiden kuntoutukseen.

Kuntoutuksen yleinen toimintamalli

Komitea on lähtenyt esityksissään siitä, että kuntoutuksen tulee perustua yleiseen toimintamalliin, jonka periaatteet ovat samat kaikilla asiakkailla ja eri ikäryhmissä. Komitea määritteli työtänsä ohjaamaan kuntoutuksen seuraavasti:

Kuntoutus on kuntoutujan tarpeista ja tavoitteista lähtevä, suunnitelmallinen prosessi, jossa kuntoutuja ylläpitää ja edistää toiminta- ja työkykyään ammattilaisten tuella. Kuntoutukseen kuuluu kuntoutujan toimintaympäristöjen kehittäminen. Kuntoutus tukee kuntoutujan ja hänen lähipiirinsä voimavaroja, itsenäistä elämää, työllistyvyyttä ja sosiaalista osallisuutta. Kuntoutus on osa hyvinvointipalvelujärjestelmää ja edellyttää useiden toimijoiden oikea-aikaisia ja saumattomia palveluja ja etuuksia.

Komitean mielestä kuntoutuksen onnistuminen edellyttää vastuullisen asiakasohjauksen mallia ja selkeää tavoitetta kuntoutukselle. Asiakassuunnitelmaan kootaan asiakkaan kanssa yhteisesti asetetut tavoitteet ja tarvittavat palvelut arkea tukevaksi kokonaisuudeksi. Suunnitelma ohjaa kaikkia asiakkaan palvelukokonaisuudesta vastaavia toimijoita, asiakasta itseään, omaisia ja eri palveluntuottajia.

Työttömien kuntoutuspolku nykyistä selkeämmäksi

Maakunta- ja sote-uudistuksen myötä maakuntien vastuulle siirtyvät sekä työllisyyspalvelut eli kasvupalvelut että sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestäminen. Tässä muutoksessa on mahdollista kehittää työttömien kuntoutusprosessia nykyistä selkeämmäksi. Tutkimusten mukaan työttömyyden pitkittyessä työkyvyttömyyden riski kasvaa. Komitean mielestä pitkään työttömänä olleet henkilöt on otettava huomioon uusia kasvupalveluita järjestettäessä. Lisäksi on tärkeää huolehtia työttömän työnhakijan työkyvystä ja kun-

toutuspalvelujen tarvetta on seurattava. Asiakkaan palvelutarpeet on syytä arvioida heti työttömyyden alkaessa ja sen jälkeen säännöllisin välein.

Ikääntyville kotiin tuotavia kuntoutuspalveluja

Komitea esittää ikääntyvälle väestölle maakunnallista kotikuntoutuksen toimintamallia. Maakunnallinen toimija arvioi kuntoutustarpeen sekä suunnittelee ja järjestää kuntoutuksen kaikille sitä tarvitseville.

Kuntoutuksen vaikuttavuuden kehittäminen

Nykyiset diagnoosilähtöiset arviointimenetelmät eivät anna riittävää pohjaa toiminta- ja työkyvyn arvioinnille, kuntoutustoimenpiteiden toteuttamiseen ja tulosten arviointiin. Komitean näkemyksen mukaan kuntoutuksen vaikuttavuutta on mahdollista mitata paremmin, kun kuntoutuksen tavoitteet on määritelty selkeästi ja käytössä ovat yhtenäiset toiminta- ja työkyvyn mittarit. Kuntoutus- ja asiakastietojärjestelmiä tulee uudistaa siten, että kuntoutuksen tarpeet ja yhtenäinen tiedonkulku varmistetaan. Tämä on komitean mielestä otettava huomioon sote-uudistuksen jatkovalmistelussa.

Kuntoutuksen järjestämistä koskevia ehdotuksia

Kuntoutuksen järjestämistä koskevien ehdotusten lähtökohtana on, että kuntoutus on jatkossakin osa hyvinvointipalvelukokonaisuutta. Vastuu sosiaali- ja terveydenhuollon lääkinnällisen ja sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisestä ja rahoituksesta siirrettäisiin tämän hetkisten ehdotusten mukaan maakunnille. Kela järjestää vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta ja korvaa kuntoutuspsykoterapiaa tois- taiseksi, kunnes on päätetty sote-uudistuksen lopullisesta sisällöstä, monikanavarahoituksen uudistamisesta ja kuntoutusta koskevista muutoksenhakujärjestelmistä. Komitea esittää myös maakunnallisia kokeiluja. Järjestämis- vastuun siirron edellytysten täyttymistä arvioidaan aikaisintaan 2025, kun on varmistettu maakuntien järjestämisvastuulle tulevien palveluiden toimivuus ja kokeilujen tulokset.

Komitea esittää myös työterveyshuollon roolin selkiyttämistä kuntoutuksessa, kuntoutustarpeen säännönmukaista arviointia sekä lainsäädännöllisiä täsmennyksiä lakeihin. Kuntoutuksen järjestämiseen liittyen ehdotetaan, että uusia kasvupalveluja järjestettäessä on otettava huomioon pitkään työttömänä olleet ja osatyökykyiset henkilöt sekä työkyvyttömyyseläkkeellä olevat henkilöt. Komitea esittää Kelan ja työeläkelaitosten välisen työn- jaon selkeyttämistä kuntoutuksessa.

Komitea tunnustaa järjestölähtöisen kuntoutuksen tärkeyden osana suomalaista kuntoutusjärjestelmää. Järjestöt toimivat asiakasprosessissa kaikissa sen vaiheissa. Yhtenä komitean ehdotuksena on asiakkaita edustavien sosiaali- ja terveysalan järjestöjen integroiminen kuntoutumisprosessiin asiantuntijoina, vertaistukijoina ja kehittäjinä. Lisäksi komitea esittää, että Sote-järjestämislaissa on varmistettava maakuntien ja sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyö sekä turvattava se, että maakunnat tukevat ja avustavat kolmannen sektorin auttamistyötä.

Ammattikorkeakoulujen muodostaman kuntoutusalan osaamiskeskittymän tulee uudistaa kuntoutusalan koulutusta ja tutkimusta yhteistyössä yliopistojen, tutkimuslaitosten ja toisen asteen oppilaitosten kanssa. Korkeakoulujen tulisi jatkossa ottaa sosiaali- ja terveysalan koulutuksen kehittämisessä huomioon toimintakykyä tukevan ja vastuullisen asiakasohjauksen malliin perustuvan työtteen edellyttämät vaatimukset.

Komitea ehdottaa myös erillisen kannustinjärjestelmän luomista. Kannustimien tarve riippuu kuntoutuksen hyötyjen ja kuntouttamatta jättämisen haittojen kohdentumisesta. Komitea ehdottaa, että sosiaali- ja terveysministeriön johdolla kehitetään kannustimia, jotka palkitsevat järjestäjiä ja tuottajia laadukkaana, kustannustehokkaan ja kattavan kuntoutuksen toteuttamisesta.

Kirjoittajat:
Mika Ala-Kauhaluoma, VTT, yhteyspäällikkö,
Kuntoutussäätiö

Matti Tuusa, YTL, vanhempi asiantuntija,
Kuntoutussäätiö